

Мр Саша КНЕЖЕВИЋ*

КРАТАК ПУТОПИС БРИТАНСКОГ ПОСЛАНИКА КЕНЕДИЈА

Роберт Кенеди (Sir Robert J. Kennedy) био је пуних 13 година британски посланик у Црној Гори, од 1893. до 1906 (децембра 1905). На тој дужности замијенио је Валтера Баринга, који је у Црну Гору дошао 1886, био стално настањен на Цетињу и активан у животу дипломатског кора у малој пријестоници. Баринг је био радо виђен на двору, као и његов секретар посланства Шипле, који је добро научио српски језик. Живот дипломатских представника на Цетињу као малом мјесту омогућавао је добру информисаност која је потицала од честих посјета двору. Цетињске дипломате су живјеле у мирној атмосфери и готово породично, што се посебно видјело у приликама весеља или жалости. Тако је било и приликом смрти кћерке британског посланика Баринга, Идите Баринг, која је сахрањена на гробљу код Влашке цркве, након спровода и опијела по обреду православне цркве. Идилу мирнога живота на Цетињу прекидале су посјете гостију из иностранства, међу којима често и Енглеза. Високе госте је примао лично књаз. Енглески туристи су често долазили у Црну Гору, при чему су обично ишли по Скадарском језеру и у обилазак старе Доклеје. Црногорски двор је брзо усвајао етикецију и куртоазне обзире тако карактеристичне за Енглезе. Сваке године приликом рођендана британске краљице министар спољних послова Црне Горе је обавезно ишао на честитања у британско посланство, а готово увијек и престолонаследник или књажевић Мирко са министрима, при чему је домаћа музика свирала енглеску химну, пред станом посланства.

Роберт Кенеди је дошао у Црну Гору и боравио у њој у вријеме релативно дугог периода мира, када није било значајнијих сукоба на Балкану, па ни у међународним односима уопште. У таквим околностима основни задатак британског посланика на Цетињу било је праћење

* Аутор је асистент на Филозофском факултету у Никшићу.

односа између Црне Горе и Турске, са тежњом да се одржи мир на њиховим границама. Стекавши убрзо знатан углед код књаза, Кенеди му је у честим приликама препоручивао да се држи по страни од граничних инцидената, јер се Велика Британија генерално залагала за очување непромијењеног стања на Балкану. Од 1897. године Кенеди је имао дипломатски ранг министра-резидента. Ово унапређење је учињено пригодном вјеридбе књажеве кћерке Ане са принцем Батенбергом, рођаком краљице Викторије, а у знак наклоности и уважавања према црногорској династији.

Кенеди је учествовао у друштвеном и јавном животу ондашњег Цетиња, па га спомињу црногорски мемоаристи као што је војвода Симо Поповић, који се са њим често гледао. Био је у пријатељском односу са књазом Николом и јављао му се када је био на одсуству и по коначном одласку из Црне Горе. Пратио је књаза приликом његове посјете Лондону 1898. године. Ово путовање описао је у књижици "Од Цетиња до Виндзора" (*Cettinje to Windsor, London 1898*). Кенеди је често предузимао путовања по Црној Гори и пограничним земљама. Резултат једног таквог путовања је овај путопис, објављен 1894. године под насловом "Црна Гора и пограничне земље" (*Montenegro And Its Borderlands, London 1894*).

Путовање које Кенеди описује изведено је у септембру 1893. године. Путници су кренули из Цетиња према Подгорици, па источно ка Затријепчу и на сјевер скоро до Гусиња које је тада у турским рукама. Пошто су камповали поред језера Рикавац, одатле су за два дана хода стигли у Андријевицу. После задржавања у Андријевици, пут су наставили ка сјеверу до Пљеваља, па према Новом Пазару и онда на југ ка Беранама. Овај други дио путовања је онај који се у наслову Кенедијевог путописа односи на "пограничне земље". Тај дио се, дакле, не односи на тадашњу Црну Гору, па има слабији интензитет доживљеног, а сиромашнији су опис и познавање менталитета и традиције људи у тим крајевима. Зато смо се одлучили да за ову прилику преведемо само први дио путописа који се односи на тадашњу Црну Гору.

Кенеди је показао извјесно знање о традицији и историји Црногораца. Представља их као гостољубиве и здраве горштаке, упоређујући их са неким другим словенским народима. Књаза Николу као владара Кенеди је позитивно окарактерисао. Спомиње и Валтазара Богишића и његово мишљење о примјени закона чији је аутор. Овај кратки путопис сличан је другим путописима енглеских писаца, с тим што нема претензије да пружи нека важнија знања о Црној Гори, па је зато први пут штампан само за приватно коришћење.

Роберт Кенеди: ЦРНА ГОРА И ПОГРАНИЧНЕ ЗЕМЉЕ

Четвртог септембра напустио сам Цетиње, у друштву са Хардијем, енглеским туристом, који држи, под окриљем Оксфордског универзитета и Краљевског географског Друштва, путујућу школу. Наша група се састојала, осим нас, од перјаника, или официра тјелесне гарде

Књаза Црне Горе, ког нам је ставио на располагање Његово Височанство; мог слуге; Меккорта, који је управљао Камп Комесеријатом; и водича који припада британском Вице-Конзулу и Скадру, Албанца који је осим матерњег језика говорио турски и италијански, и који се показао користан као преводилац. Наш пртљаг, који се састојао од три мала шатора, камп-прибора, пар посуда за кување и неколико лимених сандука, преношен је на коњима, које су водила два Црногорца, а они су се показали, као и сви њихови земљаци, савршено поштени и поуздани.

Од Цетиња смо ишли до Подгорице, главног трговачког града у Црној Гори, смјештеног на пространом пољу близу ријека Мораче и Зете, недалеко од Скадарског језера. Подгорица, која је уступљена од Турака последице последњег рата, јесте град од око пет хиљада становника, и у директној је вези са пријестоницом врло стрмим али добро направљеним путем. Путовање на коњу од пријестонице, преко Ријеке на Скадарском језеру, траје од пет до шест сати, а цијена превоза је од 16 до 18 шилинга.

У Подгорици постоји мала књажева резиденција, телеграфска станица и пар гостионица, а у њеном најближем сусједству су рушевине римског града Доклеје, или Дукље, гдје је нека интересантна истраживања урадила мала група оксфордских студената, под вођством Монроа, члана Линколн колеџа, Оксфорд, и Ровинског, локалног археолога са одређеном репутацијом.

Сљедећег дана, 5. септембра, кренули смо на коњским леђима, са нашим шаторима и пртљагом, преко Подгоричког поља, у источном смјеру према брду Хум. Наш пут иде кроз лугове сасушених храстова, са стрмим успоном преко каменитог тла, усред којег су, као и у многим другим дјеловима Црне Горе, сељаци издубили за башту, на ивицама стијена, у удубинама, нешто мјеста, не већег од терена за тенис. Пролазећи село Премићи и држећи се високих Албанских планина, са долином настањеном албанским племенима Хоти и Клименти са наше десне стране, стигли смо, након шест сати јахања, до малог засеока Затријебач. Становници овог рејона су црногорски држављани, Албанци поријеклом, католици по религији. Они су у сталном стању пограничног рата са својим сусједима, и сваки човјек носи пушку преко рамена, и каиш од матака око појаса, чак и када се бави свакодневним пословима брања, орања и чувања оваца и стоке. Многе тешке домаће и пољопривредне послове обављају жене, које су обдарене натпросјечном снагом и активносту, и које прате своје господаре пјешке преко планинских стаза, носећи, на леђима, велику дрвену колијевку са малим дјететом. Друга необичност која снажно привлачи пажњу путника је изузетна способност, коју посједују горштаци, да воде, са очигледном лакоћом, дуге разговоре на раздаљини већој од миље. Ово може бити, до извјесног степена, објашњено јасноћом и чистоћом атмосфере, иако је снага плућа и оштрина слуха оних који разговарају заиста изванредна.

У Затријепчу нас је срдачно примио "капетан" области по имену Марко Мараш, човјек који је прешао шездесет, али одличног здравља и виталности. Он је уживао велико поштовање у својој области и високу

репутацију за своје војничке квалитете. Када је стигао у свечаном одијелу, носећи црногорску Медаљу за храброст, изгледао је као идеал ("beau ideal") планинског главара, према ком су се његови пратиоци односили са видљивом приклањањем и поштовањем. Он нам је рекао да кад би послао гласника са ловачким рогом у брда, могао би, за два сата, у случају хитности, сазвати око њега три хиљаде наоружаних људи. Поболи смо наше шаторе до његове куће, и боравили тамо једну ноћ.

Сљедећег јутра наставили смо путовање преко камените, неплодне земље, прошаране дрвећем и засадима, пратећи блиску линију границе. Наша пратња, коју нам је дао капетан Мараш Марко, састојала се од 15 наочитих, снажних горштака, просјечно 6 стопа високих, и сразмјено крупних. Они су ишли по неравној, брдовитој земљи, лаким брзим кораком који је с времена на вријеме тјерао наше коње у кас, а своје тешке пушке носили су као да су лаки штапови.

Камповали смо на Коритима, на отвореном пољу у близини величанствене букове шуме, послје шест сати марша; и наставили сљедећег дана до језера Рикавац, смјештеног на граници недалеко од Гусиња. Први дио данашњег марша водио нас је кроз неке букове шуме, које би биле од велике вриједности за државу да тамо постоји било какав начин транспорта. Остатак пута, све до језера Рикавац, иде преко стрме и необично пуне кршевите земље, лишене сваког покушаја обрађивања. Камповали смо на узвишењу изнад језера, али ван домаћаја погледа из града Гусиње, који је лежао у подножју, прекрасно смјештен на ријечи Лиму, и окружен густо шумовитим брдима. Нијесмо жељели да пробудимо сумњу становника овог турског градића, који живе у стању непрестане свађе са својим црногорским сусједима, и који су, неопорављени од шока изазваног Берлинским уговором, нервозно сумњичави на сваки обновљени покушај да се укључе у Књажевину.

Од овог мјеста дводневни марш довео нас је до сликовитог градића Андријевице, главног мјеста нахије, или провинције Васојевићи. Овдје се сада изглед и особина земљишта потпуно мијења, и путује се кроз шуме, преко богатих пашњака са раштрканим стадима, и кроз развијеније засеке окружене плодним обрадивим површинама. Сићушни град се састоји од једне једине улице са кућама од дрвета са избаченим балконима, саграђеним у стилу швајцарских 'shalets'. Градић има и неколико малих радњи и малу гостионицу. Сви локални црногорски званичници били су веома предусретљиви и љубазни, и 14. септембра позвали су нас да се придружимо прослави локалног обиљежавања битке вођене прије триста година против Турака.

Присуствовали смо служби у православној цркви, а послје и серији ручкова у различитим домовима, укључујући ону капетана области и главног трговца мјеста. У свакој кући ручак је почињао наздрављањем у част домаћина, обично чашом шљивовице, након чега би се гости послужили неким од јела постављених на столу у малим посудама, у стилу руске 'закуске'. Увече смо имали прилику да чујемо домаћу музику.

Гуслар, или пјевач, пјевао је неколико пјесама, пратећи сам себе на гуслама, необичним монотоним звуком карактеристичним за источно

пјевање. Гусле су инструмент сличан гитари са једном струном, а звукове производи мало гудало, у облику полукруга.¹

Баладе које се изводе иду монотono без промјена нота и израза на лицу гуслара све док гуслар не закључи да је слушаоцима довољно. За то вријеме пије се вино, кафа и ракија. У зависности од расположења слушалаца, забава може да се продужи по неколико сати.

Црногорци, који су једноставни, гостољубиви и здрави горштаци, посједују добре квалитете словенских народа, без оних мана које потичу од превише блиског контакта са европском цивилизацијом. За разлику од Бугара, који су помало тупи али марљиви сељаци, или Руса, који још показују све карактеристике народа кметова, сви Црногорци су слободни и независни по карактеру, улудни и лијепо васпитани у понашању. Ово се објашњава чињеницом да је тврдња Црногораца да су аристократија српског народа добро утемељена у историји. У вријеме освајања Босне од Турака, кнежевске српске породице, под вођством главара куће Петровића, емигрирале су у ове сурове планине, гдје су они и њихови потомци упорно одржавали своју независност. Сваки прави Црногорац данас је зато директни потомак неке старе српске породице.

Црногорци су у основи патриоте, лојални свом Књазу, и необично поштени и мирољубиви у међусобним односима. Одређени број пограничних сукоба је, наравно, неизбежан на црногорској и албанској граници, међу људима чија је историја за четири вијека пуна сукоба у којима крвопролића обично почињу због свађе око стада или пашњака, и продужавају се годинама.

Књаз је, свакако, учинио много да спријечи ове нереди; и да су албанска племена задржана под чвршћом контролом њихових турских господара, ова узнемиравања била би у великој мјери смањена. Књаз Никола ће, без сумње, живјети у историји као један од њихових најбољих и највећих владалаца. Под његовом владавином Књажевина је готово двоструко увећана, ред и дисциплина замијенили су неред и анархију. Жестина усијаних глава је мудро охлађена, а незадовољни политичари одселили су се ван Црне Горе.

Не мање значајна међу књаз-Николиним реформама била је довођење у склад са модерним европским законодавством црногорског кодекса права, изворно озакоњеног од Петра I и Данила I, у исти мах чувајући, онолико колико је то било могуће, све постојеће националне традиције и правне обичаје. Идеја о овом послу зачала се 1871, али прошло је неколико година док је озбиљно предузета, под управом словенског правника Богишића, поријеклом из Дубровника, раније професора Универзитета у Одеси.

Закон још није завршен, али његов дио је проглашен отприлике прије пет година и његов аутор ми је рекао да је он био пријатно изненађен мудрошћу и отвореношћу са којом црногорске сеоске судије примјењују закон, све дотле док се то не дотиче политике.

¹ Овдје Кенеди даје као примјер пар стихова пјесме коју је чуо. Ти стихови се не могу препознати као садржај неке познате народне пјесме, а испјевани су "у славу бога и господара књаза".